

Krönika

Om nu snoppen är en social konstruktion, vem är då fikus? Svante Folin motionerar genom att läsa kultursidorna.

Ta en morgonritt!

Det finns olika sätt att komplettera sin medfödda enfald. Ett är att följa kulturårets begivenheter, ett annat att läsa kultursidor. Där skriver litteratörer med hjärtat i den lilla medelklassiga revolutionsparoxysmen av år 1968, ludditer som stoltserar med sin okunskap om vetenskap och teknik.

Aftonbladets Anders Paulrud inleder en serie om de senaste 30 åren med ett sorgelikt rörande alltings tilltagande uselhet. Näd för hans öron och gom finner blott biografernas trumhinnespilttrande akustik och Systemets utökade vinsortiment – en bouquet med inslag av kreosot, vått ylle, bigarrår och härska charkuterier. Allt annat har blivit sämre och värst är "biologismen".

För trodde alla rättskaffens människor på den sociala miljöns allmakt och vägen till Paradiset låg vidöppen. "Nu när välfärden rustats ner och det inte är självklart att alla människor har lika värde, har biologisternas smygfascistiska termer tagit över: "arvs massa", "gener", "blodsband", "sociobiologiska orsaker" (AB 25/2). Genom Zarembas och andras grävande journalistik har vi fått oss itutat att folkhemsbygget var genomsyrat av fascism, men att DNA-molekyler är – så att säga – naturfascister är onekliga överraskande.

Kulturredaktörer är paniskt skräckslagna för de tungomålstalande valkyriorna och öppnar sina sidor för artiklar om kvinnlig matematik och fysik.

DN berättar att heterosexuallitet är ett patologiskt resultat av en indoktrinering. I bräsch-en för den så kallade queer-teorin (*very queer indeed*) går socialantropologen Don Kulick: "Vem har sagt att heterosexuallitet är naturligt?" frågar han sig och analyserar den heterosexistiska komplott som hindrat oss från att anamma vår naturliga homosexualitet.

Börjar man betrakta heterosexualliteten som något vi fostras till ser man det enorma, ständigt pågående arbete som samhällsinstitutionerna lägger ner för att se till att så många som möjligt blir heterosexuella. Det börjar med dagis och lekar som "Fråga chans", fortsätter med skolan, kyrkan, militären, rättsväsendet, ålderdomshemmet, televisionen, filmen, svensktoppen, veckopressen, reklamlistan kan göras lång. Det som alla dessa olika institutioner har gemensamt är att de förmedlar samma, ouppblött återkommande budskap: Heterosexuallitet är Naturlig, Heterosexuallitet är Normal, Heterosexuallitet är Bäst, Du är väl Heterosexuell.

I egenskap av idrottsutövare har jag alltid blivit beklämd av att flera av mina vänner förlösas sin stund på jorden genom att begäpa televiserat sportfäneri. Genom Kulick har jag äntligen hittat ett rimligt motiv: "Vilken relation har mannen i soffan med ölen i ena handen och fjärrkontrollen i den andra till de unga, välbetalda, maskulina män som han beskådar och beundrar?"

Svenskan vill inte vara sämre och ägnar två understräckare åt tesen att könsorganen inte existerar annat än som sociala konstruktioner. Roten till den nya obskyrismen är naturligtvis feminismen som sätter likhetstecken mellan biologi och döda, vita, fallokratiska män. Kulturredaktörer är paniskt skräckslagna för de tungomålstalande valkyriorna och öppnar sina sidor för artiklar om kvinnlig matematik och fysik. Ett sätt att stoppa medeltidens renässans vore att tvinga kulturpåvarna att starta dagen med en morgonritt.

Darwins värste antagonist, biskop Wilberforce, alias *soapy Sam*, dog vid hög ålder i en ridolycka. Darwins bulldogg, T H Huxley, kommenterade det sålunda: "Hans livs slut blev alltför tragiskt – när hans hjärna för första gången kom i kontakt med verkligheten blev resultatet fatalt."

19 mars 1998
SVANTE FOLIN

Hur amerikanska är svenskarna?

Etnologen Tom O'Dell har studerat Amerikas inflytande på Sverige. Folke Schimanski anmäler.

Amerikansk masskultur har haft en stark inverkan på människors vardag i Europa. Amerikaniseringen har intimt förknippats med begrepp som globalisering, modernisering och kulturimperialism. Tom O'Dell har studerat hur den påverkat vanligt folks liv i Sverige. Han vill inte göra någon uppräkningslista av typer av amerikanisering utan nöjer sig med stickprov ur den svenska vardagen.

Etnologi

Tom O'Dell
Culture Unbound. Americanization and Every Day Life in Sweden
Nordic Academic Press, 1997

I engelskan myntades det negativa begreppet amerikanisering på 1860-talet, och någon tid därefter också i Sverige. En exponent var Verner von Heidenstam, som var orolig för att vår dyrkan av den amerikanska livsstilen skulle undergräva vår etniska identitet. Den kulturkonserverna Heidenstam befärade att den ökande krämmentaliteten i industrikapitalismens spår skulle komma att "amerikanisera" det svenska samhället.

Kaffe från turkarna

O'Dell anser att motsatsställningen mellan svenskt och amerikanskt är konstlad. Han pekar på att Sverige i alla tider utsatts för främmande inflytanden som med tiden kommit att betraktas som typiskt svenskt. Det berömda svenska kaffedrickandet är ju en import från det osmanska riket. O'Dell utgår från att det amerikanska kulturinflytandet tenderar att gå samma väg, det försvenskas så att vi bara svagt skönjer det amerikanska elementet. Han vill helst att vi talar i termer av "glokalisering", hur det lokalt samhälle suger upp inflytanden utifrån. Han ser förhållandet mellan de amerikanska och svenska kulturerna som "ett speciellt icke-kolonialt förhållande" och kapslar in det i den snällare termen "transnationell".

Skiftande inställning

Det amerikanska upptas på olika sätt beroende på mottagarens plats i det svenska sociala landskapet. Också i tid har inställningen till Amerika skiftat. Under 1700-talet sågs det som något exotiskt, en civilisationens uppost mot vildarna, men i och med den amerikanska frigörelsen vaknade här liksom i övriga Europa ett intresse för de demokratiska jämlikhetsideal som den nya staten hyllade. Benjamin Franklin blev mycket läst i Sverige. Så kom den stora utvandringen och de drömmar som knöts till det nya landet, där honungen flö-

Kungen från USA. Elvis Presley i filmen Kid Galahad, 1962. Den svenska förtjusningen i det amerikanska, som vuxit fram under 50-talet, skulle snart falna inför Vietnamkriget. Foto: AP/PRESSENS BILD

dade och man inte behöva buga för någon. Detta ledde så småningom till en motreaktion bland dem som oroades för utvandrings effekter. Den första "anti-amerikanska" rörelsen såg dagens ljus: Nationalföreningen mot emigrationen (1908-1918), som spred skräckskildringar om hur det kunde gå för godtrogna amerikautvandrare och pläderade för kraftfulla åtgärder för att få folk att stanna.

Svenskarna beundrade USA för innovationskraft och förmåga att lösa problem, men värjde sig mot amerikanska influenser som uppfattades som prålighet och smaklöshet.

Bland svenskar i allmänhet är bilden av Amerika under vårt sekel snarast ambivalent. Å ena sidan beundrade de USA för företagssamhet, innovationskraft och förmåga att lösa problem, å den andra värjde de sig mot amerikanska influenser som uppfattades som prålighet och smaklöshet. Ett typexempel är den amerikanska bilimportens öde. Visserligen körde gamle kung Gustaf i diket med en Cadillac. Men annars blev dollargrinen i första hand en hobby för raggarna, den förnuftige genomsvensken föredrog bilar med en sobrare design och lägre bensinförbrukning. Här kolliderar, som O'Dell visar, amerikansk *show-off* mentalitet med den svenska benägenheten att dölja sin status och med den typiskt svenska funktionalism, som yttrar sig i begreppet *Swedish Modern*.

USA-inflytandet tilltog kraftigt under 50-talet. Det var då den svenska konsumtionen gott fart, och konsumtion och amerikanshet har alltid förknippats. Då kom Algots jeans, Coca Cola, Elvis och *Utvandrarna*. Det stora bakslaget kom under följande decennium, med demonstrationer mot atomvapnen och det kalla kriget. Därpå

följde vietnamrörelsens massdemonstrationer, flaggskändningar och skärmytslingar med polisen. Som O'Dell påpekar, var "anti-amerikanerna" själva inte fria från amerikanisering och pekar på inflytanden från *Civil Rights*-rörelsen och Woodstockfestivalerna. Miljörörelsen och feminismen är andra exempel. Men ingen svensk, påpekar O'Dell lite spydigt, vill kännas vid att han eller hon är "amerikaniserad".

O'Dells studie är den tredje av amerikaniseringsfrågan i Sverige. Den lämnar tyvärr en del övrigt att önska. Ett stort *aber* är hans ovilja att behandla det amerikanska inflytandet i sin helhet av rädsla för att, som han säger, rulla upp en tröttnande katalogaria på bekostnad av analysen.

USA-dominerade boklistor

Det är inte övertygande: O'Dell hade mycket väl kunnat vara grundligare om han gjort hemläxan. Saknas gör bland annat det amerikanska inflytandet på utbildningssektorn, med ett skolväsende som ständigt tycks hämta sina förebilder från andra sidan Atlanten och med litteraturlistor på universitetskurserna som är påfallande amerikanskt dominerade. Så har vi alla dessa terapimetoder som emanerar från USA och lovar omedelbar förbättring av vårt själstillstånd – de har anammats även av progressiva ungdomar. Att svenskarna blivit alltmer enspråkiga och inte kan tycka, än mindre franska, är en faktor som måste ha stor betydelse. Det nämns inte ens i boken.

Folklivsforskaren O'Dell har också underskattat det politiska perspektivet. Ett exempel är den allmänna svenska bilden av USA som Europas befriare från naziväldet, som började ifrågasättas under sextio-talet och gav upphov till starka generationsmotståndningar inte minst i socialdemokratiska hem. Överhuvudtaget har inte inställningen till USA relaterats till politisk hemvist (det görs oklara hänvisningar till den sociala), vilket gör att jag undrar över hur fruktbar det etnologiska perspektivet är. Ämnet är dock intressant.

FOLKE SCHIMANSKI